

Oğuzhan Ekinci, *Norbert Elias ve Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, 2022, 168 s.

Değerlendiren: Melda Karakuş

Doktorasını Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 2017 yılında tamamlayan ve Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ardından Psikoloji Bölümü'nde öğretim üyeliği yapan Oğuzhan Ekinci, 2022 yılında yazdığı *Norbert Elias ve Sosyolojisi* adlı eserinde Norbert Elias'ın sosyolojik çerçevesinin ana hatlarını hayatına ve eserlerine yer vererek aktarmayı amaçlamıştır. Bu minvalde Elias'ın sosyolojisinin ana dinamiklerinden olan *Uygarlık Süreci*, toplumsal değişim, figürasyonlar, sosyal süreçler ve ölüm sosyolojisini irdelemiştir. Kısacası Elias'ın sosyolojisinin uygarlık, süreç ve figürasyon kavramlarıyla, makro ve mikro oluşumları bir arada ele almasıyla, sosyal, bireysel ve tarihsel bağlamlar arasında etkileşim kurmasıyla insanlığın gelişimini anlamlandırabilmemizi sağlaması açısından önemli yerde durduğu tezini ortaya koymuştur.

Elias'ın en önemli eseri *Uygarlık Süreci*, süreç sosyolojisi çalışmasıdır. Bu yönelim, ilk bölümde hayatının anlatımında okuyuculara sunulmuştur. Almanya'da Yahudi bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiş, felsefe, tıp ve psikoloji eğitimi almış, Alfred Weber ve Karl Mannheim ile yolları kesmiş, Nazi yönetimi sebebiyle önce Fransa'ya, sonra İngiltere'ye gitmek zorunda kalmıştır. Savaş sonrasında Amerikan sosyolojisinin hakimiyeti sonucu sistem kuramının yaygın olduğu dönemde Avrupa'nın tarihsel gelişimini burun silme, yemek yeme gibi gündelik konular üzerinden tartışması ciddiye alınmayan, 60'lı yaşlarından sonra üniversitede kadro bulabilen bir sosyoloğun yaşadığı

@ Arş. Gör. İstanbul Arel Üniversitesi, meldakarakus@arel.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-4437-5915>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0361
insan & toplum, 2023; 13(4): 242-245
insanvetoplum.org

bu süreçlerle sosyolojinin kült isimlerinden biri haline gelmesinin açıklanabileceğini göstermiştir (ss. 11-28). Bölümü Elias'ın hayatı ile sınırlandırmayan yazar *Uygarlık Süreci, Sosyoloji Nedir?, Yerleşikler ve Dışarıdakiler, Zaman Üzerine, Günümüzde Ölmekte Olanların Yalnızlığı Üzerine, Mozart: Bir Dahinin Sosyolojisi* eserlerinin ana argümanlarına kısaca yer vererek onun sosyolojik çerçevesinin genel hatlarını okuyucunun zihninde oluşturmaya çalışmıştır. Burada yazar toplumsal ilişkilerdeki sonsuz akıştan ve sosyo oluşumsal ve psiko oluşumsal yapıların karşılıklı bağımlılığından yola çıkan Elias'ın *Uygarlık Süreci* eseri ile Batı'nın uygarlaşmasını üstünlük alametinden ziyade toplumun üst katmanlarından alt katmanlarına doğru bedensel ihtiyaçlar, cinsellik, utanç, tikslenme eşiklerinin evrimiyle gerçekleşen bir süreç olarak analiz ettiğinden bahsetmiştir. *Sosyoloji Nedir?* kitabı ile de toplumsal yapıyı öğrenmenin aşamalı bir süreç olduğunu ve sosyolojinin karşılıklı bağımlılıkları tespit etmesi gerektiğini ortaya koyduğundan söz etmiştir. Ampirik bir çalışma olan *Yerleşikler ve Dışarıdakiler* vasıtasıyla bir bölgede yaşayan göçmen ve yerleşik aileler dediği figürasyonun çeşitli varyantları arasındaki çatışmalı ilişki sonucunda göçmen ailelerin çocuklarının suçla karışmasını da tıpkı *Uygarlık Süreci*'nde olduğu gibi karşılıklı bağımlılık ve süreç üzerinden okuduğunu dile getirmiştir. Yazar, Elias'ın süreç ve karşılıklı bağımlılık vurgusunun diğer eserlerinde de sürdüğünün altını çizmiştir (ss. 34-50).

Kitabın ikinci bölümünde yazar ilk bölümde eserler vasıtasıyla yüzeysel geçtiği Elias sosyolojisinin temel dinamiklerini detaylandırmaya gitmiştir. Bu dinamiklerin tarih, psikoloji gibi diğer sosyal bilimlerle ilişkisellik, dinamizm, bireyi ve toplumu kapsama, birbirine bağımlı bireylerden oluşan toplumsal figürasyonlar, makro ve mikro kuramın bir aradalığı, teori ve ampirinin birbirini tamamlaması, kişilik ve sosyal yapılardaki uzun soluklu dönüşümleri imleyen tarihsel süreçler olduğunu aktarmıştır. Bu bağlamda sentez yaklaşımını benimsediğini vurgulamıştır (ss. 51-60). Yazar bu temel dinamikleri özellikle *Uygarlık Süreci* eserini irdeleyerek okuyucuya sunarken Elias'ın çatal, kaşık kullanımı gibi uygarlaşmanın somut tezahürlerinin tepeden inmediği, insanlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla şekillenen tarihsel süreç içerisindeki değişim ve dönüşüm sonucunda var olduğu tezinden yola çıkarak onun sosyolojisinin önemli hatlarından biri olan toplumsal değişime işaret etmiştir (s. 104). Bu noktada Elias'ın insanların doğal olaylar, diğer insanlar ve kendi duygu ve dürtüleri üzerindeki kontrolün birbirlerine bağlı olduğunu ve birlikte değişime uğradıklarını *Uygarlık Süreci*'nde izlediği ampirik metotla tespit etmesi sonucu sürecin toplumsal değişimin aktörü olan insan eylemlerinden bağımsız düşünülemediği savını ve dahası insanın kendisinin bir süreç olduğu fikrini okuyucularına aktarmıştır. Sürecin insanlar arasındaki karmaşık ilişkiler ağıyla şekillenmesinden söz ederken Elias'ın bu ilişkileri figürasyon olarak addettiğinden ve figürasyonun çoğul yapısını toplumu analiz etmede önemli bir anahtar olarak ele aldığından bahsetmiştir.

Dahası figürasyonların da sabit kalmayıp sürekli değişiminden söz eden Elias'ın sosyolojisinin süreç, figürasyon ve değişim ayaklarını adeta sentezleyerek düşünmek gerekliliğini göstermiştir (ss. 120-121). Bu bölümün son kısmında Elias'ın ölümle ilgili çalışmasının ölümün geçmişten günümüze kamusal alandan perde arkasına taşınmasını tarihsel, sosyal ve psikolojik bağlamda ele aldığını ve yine bir süreç sosyolojisi örneği olduğunu tespit etmiştir (ss. 135-148). Yazar, Elias'ın birey ile toplumu, teori ile ampirik olanı sentezlediğine ve insanlar arasındaki ilişkiler ağı olarak kodladığı figürasyonların değişimleri üzerinden toplumu okuduğuna dikkat çekmiştir. Böylece süreç sosyolojisinin temel teorik ve metodolojik unsurlarına vurgu yapmıştır.

Yukarıda içeriğine ve yazılış amacına genel hatlarıyla değindiğimiz *Norbert Elias ve Sosyolojisi* adlı eser, Elias'ın sosyolojik yöntemini ve sosyolojideki konumunu anlamak açısından yararlıdır. Bu noktada eser, Elias'ın durum sosyolojisine karşı ürettiği süreç sosyolojisi ile o döneme damga vuran Amerikan sosyolojisi ve Parsons'ın sistem kuramının antagonisti olarak konumlandığını göstermektedir. Elias'ın sosyolojik çerçevesinde birey tıpkı Weber'deki gibi önemli bir konumda bulunsa da eserde Elias'ın *Uygarlık Süreci* çalışmasındaki bireylerin iç güdülerini kontrol etme sürecinin ampirik verilerle tespit edildiğine ilişkin anlatılar Weber'den farkını anlamlandırmayı da kolaylaştırmaktadır. Dahası Elias'ın Weber'in ideal tipleştirmesini reddetmesine ve bunun karşısında sosyo-tarihsel olaylar adına yeni kavramlar geliştirilmesi gerektiğine dair düşüncelerine vurgu yapılması bu minvalde gözden kaçmamaktadır. Elias'ın Weber'in güç/iktidar konusundaki kesin ayırımına karşı çıkararak figürasyon kavramı etrafında insanların tamamen özerk ya da tamamen bağlı olmadığına ilişkin anlayışına yer verilmesi Elias'ın konumunu anlamlandırmak açısından önemli bir başka örnektir. Elias'ın uzun soluklu süreçleri içerisine alan tarihsel perspektif meydana getirme fikrinin yeni olmadığı hatta bunun Marx ve Comte'da da olduğundan bahseden eserin Elias'ın sübjektif kaygılardan sıyrılarak farklı bir yerde konumlandığını anlatması güçlü bir yön olarak karşımızda durmaktadır.

Eserin güçlü yanları bununla da sınırlı olmayıp Elias'ın hayatının kendisini bu bağlamda işlemesi onun süreç sosyolojisinin okuyucuda somut bir şekilde oturmasını sağlamaktadır. Elias'ın sosyolojisinin ana hattı olan süreç, figürasyon, değişim kavramlarının çalışmaları içerisinden anlatılması eserin didaktik tarafları olduğunu da göstermektedir. Bu ana hatların Elias'ın sosyolojisinin temel dinamiklerinin açıklandığı bölümle birlikte ayrı kategorilerde işlenmesi ise pekiştirmeyi kolaylaştıracak nitelikte olduğundan bir diğer güçlü yön olarak ele alınabilir. Ancak bu durum, diğer taraftan eserde fazlaca tekrarlara düşülmesine de sebep olmaktadır. Eserin bir sosyoloğun kuramsal çerçevesini anlatmaya ve irdelemeye yönelik yazıldığını göz önüne aldığımızda ise bu çok elzem bir zayıflık olarak değerlendirilmemelidir.

Norbert Elias ve Sosyolojisi eseri adının hakkını vererek aslında Elias'ın sosyolojisinin ne olduğunu, konumunu, diğer sosyolojik yaklaşımlarla mesafesini ortaya koysa da açıklıklarını sunmayı ihmal etmiştir. Bir sosyoloğun sosyolojisini ele almanın onun kuramının boşluklarını da irdelemeyi gerektirdiğini düşündüğümüzde eser bu noktada zayıf kalmıştır. Dolayısıyla Elias'ın süreç sosyolojisinin insanlar arasındaki ilişkiler ağıyla işlemesinin yapının belirleyiciliğini göz ardı etme riskini ve dahası yakın geçmişteki ve bugünkü toplumsal krizler düşünüldüğünde *Uygarlık Süreci*'nin ilerleme üzerinden gitmesinin geçerliliğini sorgulamak, onun sosyolojik çerçevesini daha iyi anlamlandırmak adına bir devam noktası olabilir.